

บทความวิชาการ

การรู้เท่าทันข่าวสารยุคดิจิทัลตามหลักกาลามสูตร

The Comprehension of Information in The Digital Age

According to Kālāmasutta

พระมหาเทวินทร์ วรปญโญ (ชินนบุตร)

Phramaha Taywin Varapañño (Chinnabutr)

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Department of Buddhist Studies

Gradual School Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

E-mail: taywincnb@gmail.com

Received: 31 October 2022 Revised: 12 November 2022

Accepted: 9 December 2022

บทคัดย่อ

การรู้เท่าทันข่าวสารยุคดิจิทัลตามหลักกาลามสูตร เป็นการใช้ปัญญาในการพิจารณาสิ่งที่ได้รับรู้มา ตรวจสอบข้อมูลข่าวสารที่รับจากระบบออนไลน์ ผ่านแพลตฟอร์มมีเดียต่าง ๆ อาทิ เฟซบุ๊ก, ยูทูบ, ไลน์, ทวิตเตอร์, อินสตาแกรม โดยไม่ด่วนสรุปหรือปลงใจเชื่อ แต่ควรใช้ปัญญาในการพิจารณาประเมินข้อมูลข่าวสารยุคดิจิทัลที่ได้รับก่อน อันเป็นวิธีที่เราจะเลือกรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ด้วยการนำพุทธวิธี โดยใช้หลักกาลามสูตร 10 ประการ มาเป็นหลักการรู้เท่าทันข่าวสารในยุคดิจิทัล เพื่อให้บุคคลผู้รับข่าวสารสามารถนำไปพิจารณาก่อนเชื่อข่าวสารต่าง ๆ ที่ได้รับ และปลงใจเชื่อในข้อมูลข่าวสารเหล่านั้น อันจะนำไปสู่ การดำเนินชีวิตระดับบุคคล การดำเนินชีวิตระดับสังคม การแก้ปัญหาความแตกแยกกันทางความคิด การสร้างสังคมให้มีการรักษาองค์ความรู้ การพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ และเป็นการสร้างสังคมแห่งปัญญา เพื่อเป็นแนวทางให้เกิดการพิจารณาให้ประจักษ์แจ้งด้วยปัญญาก่อนเชื่อ และเกิดปัญญานำไปสู่ความเชื่อและรู้เท่าทันข่าวสารยุคดิจิทัลได้อย่างถูกต้อง ซึ่งจะเป็นผลดีต่อตนเองและนำสู่สังคมสงบสุข ต่อไป

คำสำคัญ: การรู้เท่าทัน, ข่าวสารยุคดิจิทัล, กาลามสูตร, สังคมแห่งการเรียนรู้, สังคมแห่งปัญญา

Abstract

The Comprehension of Information in The Digital Age According to Kālāmasutta. Basically means the scrutiny of what one perceived through wisdom, be it information gained from the online system or various platforms of media such as Facebook, YouTube, Line, Twitter, and Instagram, once perceived, one should not be immediately led by those sources of information, what one should do is to consider and evaluate them through one's wisdom. As far as the information in the Digital age is concerned, the ten principle of Kālāmasutta should be applied to the methods in choosing information whereby one can gain the real comprehension while examining various information and thereby being led by them. As a result, one's ways of life both in individual and social level would be rightly led. Under these circumstances, it will provide the solution to the problems caused by disagreement of thought and social understanding where leaning and wisdom based society would be also built leading to certain benefit and happiness to oneself and society respectively.

Keywords: Comprehension, Digital Age information, Kālāmasutta, social understanding, wisdom based society.

บทนำ

สังคมปัจจุบันนี้ คงไม่ปฏิเสธได้ว่า เป็นยุคที่กำลังดำเนินอยู่ในกระแสของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว อันเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี ทัวทั้งโลกเชื่อมโยงถึงกันมากขึ้นด้วยเทคโนโลยีและสารสนเทศ หรือที่เรียกกันว่า ไอที (IT: Information Technology) เป็นการอธิบายถึงเทคโนโลยีที่นำมาใช้เพื่อ การจัดการ การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และการเผยแพร่ข้อมูล (โอภาส เอี่ยมสิริวงศ์, 2551, หน้า 14) ยุคดิจิทัลเป็นคำที่บุคคลทั่วไปเริ่มจะคุ้นชินกันเป็นอย่างดีในสังคมยุค ข่าวสารหรือสังคมสารสนเทศไร้พรมแดน ข้อมูลข่าวสาร ความรู้และนวัตกรรมใหม่ ๆ ถูกส่งผ่านไปยังส่วนต่าง ๆ ของโลกอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้ปัจจุบันมีการพัฒนาเทคโนโลยีด้านคอมพิวเตอร์ สมาร์ทโฟนอินเทอร์เน็ตและเทคโนโลยีด้านสารสนเทศ ส่งผลให้การระบบสื่อสารพัฒนาไปสู่การสื่อสารแบบดิจิทัล ผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตโดยไม่มีข้อจำกัด ซึ่งจะส่งผลให้บุคคลทั่วไปได้รับทราบ ข้อมูลข่าวสารที่หลากหลายและทันเหตุการณ์

อย่างไรก็ตามในยุคดิจิทัล หากผู้ใช้เทคโนโลยีการสื่อสารและผู้รับสารขาดหลักธรรมเพื่อพิจารณาและขาดความรู้เท่าทันสื่อ ก็อาจส่งผลร้ายต่อบุคคลและสังคม อาทิ การมีเว็บไซต์ลามกอนาจารจำนวนมาก ตัวอย่างเด็กติดเกมออนไลน์ นอกจากนั้นยังมีปัญหาที่ร้ายแรงของยุคดิจิทัลอีกประการหนึ่ง คือประชาชนทุกคนได้รับข้อมูลข่าวสารจากทั่วทุกมุมโลก จึงมีทั้งเรื่องการโฆษณาชวนเชื่อ ทำให้บุคคลเกิดการหลงเชื่อกับข้อมูลข่าวสารที่ได้รับไปโดยไม่รู้จักตัว ทำให้ผู้รับข่าวสารแยกแยะไม่ออกระหว่างข้อเท็จจริงกับข่าวลือในสื่อ

อินเทอร์เน็ต ขาดการพิจารณาให้ละเอียดรอบด้าน ประกอบกับจำนวนข้อมูลข่าวสารมีมากมายและมีการอัปเดตอยู่ตลอดเวลา จำนวนเว็บไซต์ต่าง ๆ ก็พยายามสร้างข่าว นำข้อมูลมาลงเพิ่มขึ้น เช่น ข่าวบันเทิงต่าง ๆ ที่เห็นตามเว็บไซต์ทั่วไป แม้แต่การแฝงตัวมาขายสินค้าหลอกให้โอนเงินไปแล้วหนีไป ผลที่ตามมา คือ ประชาชนตกเป็นเหยื่อของมิจฉาชีพ หรือเกิดความเชื่อไม่ถูกต้องแล้วนำไปปฏิบัติตาม เกิดผลเสียต่อตนเองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

กาลามสูตรในพระพุทธศาสนา ถือเป็นพระสูตรที่แสดงถึงหลักคำสอนที่พระพุทธเจ้าใช้ในการให้ใช้พิจารณาก่อนลงใจเชื่อให้กับชาวกาลามะที่มีความขัดแย้งทางความคิด และความเชื่อในครั้งพุทธกาลให้เป็นเครื่องมือในการรับข้อมูลข่าวสารด้วยหลักของเหตุและผล ทำให้ได้ผลเป็นการยุติความเดือดร้อนอันไม่พึงประสงค์ในสังคมชาวกาลามะ ผู้รับข่าวสารต้องใช้หลักเหตุผล เพื่อพิจารณาอย่างเป็นระบบ ไม่ปลงใจเชื่อข้อมูลข่าวสารที่ได้รับรู้ โดยไม่พิจารณาอย่างละเอียดรอบครอบ แล้วจึงปลงใจเชื่อ ซึ่งสอดคล้องกับในสภาพการณ์ปัจจุบัน การรู้เท่าทันข่าวสารยุคดิจิทัล เมื่อบุคคลรับรู้ข้อมูลข่าวสารแล้ว ต้องใช้หลักเหตุผล เพื่อพิจารณาอย่างเป็นระบบ ไม่ปลงใจเชื่อข้อมูลข่าวสารที่ได้รับรู้ มีแนวทางให้เกิดการพิจารณาให้ชัดเจนด้วยปัญญาก่อนเชื่อ และเกิดปัญญานำไปสู่ความเชื่อและรู้เท่าทันข่าวสารอย่างถูกต้อง กรณีการปล่อยข่าวปลอมในโลกออนไลน์เพื่อหวังผลด้านต่าง ๆ หากใช้หลักกาลามสูตรพิจารณา เมื่อรับข้อมูลข่าวสารแล้ว ต้องพิจารณาความน่าเชื่อถือของแหล่งที่มา ด้วยหลักข้อ 1 ถึง ข้อ 4 คือฟังตาม ๆ กันมา ว่าตามกัน เสียงเล่าลือ ถือตำราพิจารณาความสมเหตุสมผล อ่านข้อมูลให้ครบถ้วน ไม่อ่านแค่พาดหัวข่าว ด้วยหลักข้อ 5 ถึง ข้อ 9 คือ คิดเอาเอง คาคะเน คิดตรงตามแนวเหตุผล เข้ากับทฤษฎี หรือมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้ พิจารณาผู้ให้ข้อมูลข่าวสารมีความน่าเชื่อถือ ด้วยหลักข้อ 10 คือผู้ไม่น่าเชื่อถือ หรือเป็นครูของเรา การใช้หลักกาลามสูตรมาเป็นเกณฑ์ โดยให้นำมาพิจารณาให้ชัดเจนก่อนว่ามีโทษหรือมี ประโยชน์ ถ้าเห็นว่ามีประโยชน์และไม่มีโทษ ก็ให้นำมาทดลองปฏิบัติ ถ้าปฏิบัติแล้วเกิดผลจริงจึงค่อยปลงใจเชื่อรับเอามาปฏิบัติให้ยิ่ง ๆ ขึ้นต่อไป จึงนับได้ว่าเป็นการรู้เท่าทันข่าวสารที่ต้องเผชิญในยุคสื่อดิจิทัล

จากข้อมูลเบื้องต้นดังกล่าวมา นับเป็นสิ่งที่น่านำมาคิดวิเคราะห์ ทำให้ผู้เขียนต้องการศึกษาค้นคว้าวิธีที่เราจะเลือกรับหรือการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ด้วยการนำพุทธวิธี โดยใช้หลักกาลามสูตรในพระพุทธศาสนา 10 ประการ มาเป็นหลักการรู้เท่าทันข่าวสารในยุคดิจิทัล เพื่อให้ผู้รับข่าวสารสามารถนำไปพิจารณาก่อนเชื่อข่าวสารและข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้รับ และปลงใจเชื่อในข้อมูลข่าวสารเหล่านั้นอย่างไร เพื่อเป็นแนวทางให้เกิดการพิจารณาให้ประจักษ์แจ้งด้วยปัญญาก่อนเชื่อ และเกิดปัญญานำไปสู่ความเชื่อและรู้เท่าทันข่าวสารอย่างถูกต้อง ต่อไป

การรู้เท่าทันข่าวสารยุคดิจิทัล

ในยุคปัจจุบันเทคโนโลยีทางการรับรู้ข่าวสารได้พัฒนาเข้าสู่ระบบดิจิทัล ทันสมัย รวดเร็ว ทันต่อเหตุการณ์ สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้เข้าชมเป็นจำนวนมาก และหลากหลายได้ทั่วโลก เป็นยุคแห่งการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีการสื่อสารอย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อคนในยุคนี้ ที่ต้องพัฒนาตนให้ทันกับความทันสมัยทางเทคโนโลยี ซึ่งในสังคมยุคสื่อดิจิทัล พบว่า เจเนอเรชันกลุ่มวัย Gen ของเด็กยุคใหม่จะเติบโตมา

พร้อมกับสิ่งอำนวยความสะดวกมากมาย มีความสามารถในการใช้งานเทคโนโลยีต่างๆ และเรียนรู้ได้เร็ว ไม่เพียงแต่การใช้อุปกรณ์การสื่อสาร ที่ถือเป็นปัจจัยที่ 5 ของกลุ่มวัย Gen Z เท่านั้น รุ่นเบบี้บูมเมอร์ Baby Boomer ก็ได้ปรับตัวเองด้วยเช่นกัน ซึ่งวัยไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาตนเข้าสู่ยุคดิจิทัล ในการติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนข้อมูลต่างๆ เพื่อแลกเปลี่ยน ความคิด ทักษะ โดยมียุคของการสื่อสาร ที่ทันสมัยเป็นตัวกลางหลากหลาย โดยมีระบบของการสื่อสารสังคมออนไลน์ เป็นตัวเชื่อมโยงข้อมูล ในระบบออนไลน์ต่างๆ ผ่านแพลตฟอร์ม (Platform) มีเดียต่าง ๆ อาทิ Facebook, Youtube, Line, Twitter, Instagram เป็นตัวเชื่อมสื่อสังคม Social media เข้าด้วยกัน แพลตฟอร์มต่าง ๆ เหล่านี้ได้พัฒนาและมีอิทธิพล ในการแสดงความคิดเห็น ทักษะ และมุมมองต่างๆ ผ่านสังคมออนไลน์ ยุคสื่อดิจิทัลการปรับตัวให้เข้ากับเทคโนโลยี ที่ทันสมัย ในการใช้การนำเสนอ และการแชร์ข่าวสาร ข้อมูล ในยุคดิจิทัล เพื่อความรวดเร็ว สดใหม่ ทันต่อสถานการณ์ ทันตามกระแส จนบางครั้งละเลยความรับผิดชอบต่อสังคม ขาดการนำไปพิจารณาก่อนเชื่อ ข่าวสารและข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้รับ และปลงใจเชื่อในข้อมูลข่าวสารเหล่านั้นอย่างไร เพื่อเป็นแนวทางให้เกิดการพิจารณาให้ประจักษ์แจ้งด้วยปัญญาก่อนเชื่อ และเกิดปัญหานำไปสู่ความเชื่อและรู้เท่าทันข่าวสารอย่างถูกต้องสะท้อนให้เห็นถึงปัญหากระทบต่อการรู้เท่าทันข่าวสารที่ต้องเผชิญในยุคสื่อดิจิทัล

ในสังคมปัจจุบันส่วนมากอยู่ในยุคดิจิทัลที่มีสมาร์ตโฟน-แท็บเล็ตผนวกกับมีอินเทอร์เน็ต เนื่องจากมีความง่าย สะดวก รวดเร็ว ไร้ขีดจำกัดด้านเวลา สถานที่ ซึ่งมักเรียกติดปากว่าโลกไร้พรมแดนและกาลเวลา เป็นการเชื่อมโยงโลกทั้งใบเข้าด้วยกัน ทั้งการค้นหาข้อมูล การเสพสื่อ จนถึงการทำธุรกรรมทางการเงิน แม้จะดูว่าโลกออนไลน์สะดวกสบายและง่ายกว่า แต่ในความสะดวกอาจจะไม่ได้มีแต่ด้านดีเสมอไป เพราะทุกอย่างย่อมมีสองด้านเสมอ โลกออนไลน์ก็เช่นกัน เพราะยังมีการใช้อินเทอร์เน็ตมากขึ้นแค่ไหน สถิติอาชญากรรมบนโลกไซเบอร์มากขึ้นตามไปด้วย จากสถิติคดีอาญาของการกระทำผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยีประจำปี พ.ศ. 2564 ซึ่งรวบรวมโดยกองบังคับการปราบปรามการกระทำผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (บก.ปอท.) กองบัญชาการตำรวจสอบสวนกลาง สำนักงานตำรวจแห่งชาติ พบว่า รูปแบบของอาชญากรรมทางเทคโนโลยีหรือใช้เทคโนโลยี ในการกระทำความผิดที่มีประชาชนมาแจ้งความร้องทุกข์ดำเนินคดีมากที่สุดเป็นอันดับ 1 ยังคงเป็นความผิดฐานหมิ่นประมาท โดยในปี 2564 มีผู้มาแจ้งความร้องทุกข์จำนวน 700 ราย สาเหตุที่การด่าทอ ให้อายกันในสื่อสังคมออนไลน์ ครองความเป็นอันดับ 1 มาตลอดหลายปี อาจเนื่องมาจากประชาชนเข้าถึงสื่อสังคมออนไลน์มากขึ้น การโพสต์ การแสดงความคิดเห็น การส่งต่อข้อมูลที่ทำให้ผู้อื่นเสียหายจึงมีมากขึ้น ซึ่งในส่วนนี้มีผู้เสียหายด้วยกันถึง 1,618,748 บาท ที่น่าสนใจ คือ มีผู้ได้รับความเสียหายจากการถูกแฉ เพื่อปรับเปลี่ยน/ขโมย/ทำลายข้อมูลคอมพิวเตอร์ พบเป็นอันดับที่ 2 โดยมีผู้มาแจ้งความร้องทุกข์จำนวน 597 ราย ความเสียหายรวมประมาณ 67 ล้านบาท แสดงให้เห็นถึง ประชาชนอาจขาดการระวัง ป้องกันการเข้าถึงระบบคอมพิวเตอร์หรือข้อมูลคอมพิวเตอร์จากแฮกเกอร์ ส่วนการหลอกลวงสินค้า/บริการ พบว่ามาเป็นอันดับ 3 โดยมีผู้มาแจ้งความร้องทุกข์จำนวน 445 ราย ความเสียหายรวมประมาณ 45 ล้านบาท (กองบังคับการปราบปรามการกระทำผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยี, 2565, หน้า 2)

ซึ่งจากสถิติข้างต้น ทำให้สังเกตได้ว่า รูปแบบของอาชญากรรมทางเทคโนโลยีในปัจจุบัน พบว่า จะมีอยู่ 2 รูปแบบหลัก ๆ คือ การแสกข้อมูล และการฉ้อโกงออนไลน์ เป็นหลัก ซึ่งพบว่าคนร้ายมักอาศัย โอกาสจากเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาเอื้อประโยชน์ในการกระทำความผิด หรือปกปิดตัวตนไม่ให้เจ้าหน้าที่ตำรวจ สามารถสืบสวนหาตัวคนร้ายได้โดยง่าย จากข้อมูลที่กำลังกล่าวมาผู้เขียนเห็นว่า แนวโน้มอาชญากรรมทาง เทคโนโลยี ในปี 2565 ยังไม่น่าจะแตกต่างไปจากเดิม แต่คนร้ายอาจนำเทคโนโลยีสมัยใหม่หรือเทคโนโลยีที่มี อยู่มาใช่มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็น การให้ร้ายหรือระรานทางไซเบอร์ (Cyber Bullying) การแสกเพื่อเอาข้อมูลหรือ เงินผ่านการลวงให้กด ล่อให้กรอก (Phishing) มัลแวร์เรียกค่าไถ่ (Ransomware) การหลอกลวงขายสินค้า การหลอกรักออนไลน์ (Romance Scam) การหลอกรักลวงลงทุน (Hybrid Scam) การหลอกลวงด้วยการ โทรศัพท์โดยแก๊งคอลเซ็นเตอร์ การหลอกให้ลงทุนในลักษณะแชร์ออนไลน์และแชร์ลูกโซ่ การขูดรีดดอกเบีย เงินกู้และการทวงหนี้ในลักษณะผิดกฎหมายจากแก๊งแอปพลิเคชันเงินกู้ การปล่อยข่าวปลอมในโลกออนไลน์ เพื่อหวังผลด้านต่าง ๆ (Fake News) จะได้ขอยกตัวอย่างอาชญากรรมทางเทคโนโลยี ดังนี้

จากกรณีข่าวหนุ่มใหญ่ ถูกแก๊งคอลเซ็นเตอร์ ช่มชู้หลอกให้โอนเงินกว่า 4 ล้านบาท โดยอ้างเป็น ตำรวจโทรศัพท์เข้ามา พร้อมกับอ้างตัวว่าเป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจ สถานีตำรวจภูธรเมืองกระบี่ แจ้งว่าได้มีการ จับกุมกระบวนการขนของเถื่อนหนีภาษีและมีพอกเงินจำนวน 24 ล้านบาท โดยมีการข่มขู่ว่ามีผู้เสียหายร่วม อยู่ในกระบวนการด้วย โดยมีการใช้คำพูดกดดันทุกอย่าง ทำให้รู้สึกกลัวและเครียดมากไม่กล้าบอกใคร และ เสนอให้โอนเงินจำนวนหนึ่งเพื่อเป็นการเคลียร์คดี ทั้งนี้ เพื่อไม่ให้ถูกดำเนินคดี ด้วยความไม่อยากจะจับ ดำเนินคดี จึงหลงเชื่อและโอนเงินตามที่บอก ทำให้สูญเงินไปกว่า 4,300,000 บาท โดยหลังจากโอนเงิน ก็ถูก บล็อกไลน์ติดต่อไม่ได้ (กองบรรณาธิการ, 2565 : <https://www.thairath.co.th/news>, วันที่สืบค้น 30 สิงหาคม 2565) หรือกรณีอาจารย์เกษียณ ถูกแก๊งคอลเซ็นเตอร์หลอกถามบัญชี และหลอกโอนเงินเพื่อให้ ตรวจสอบอ้างจะโอนคืนภายหลังตรวจสอบเสร็จสิ้น ทำให้สูญเงินไปกว่า 1,600,000 บาท มีโทรศัพท์เข้า อ้างว่า เป็นเจ้าหน้าที่จากสำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และโทรคมนาคมแห่งชาติ ว่ามี ส่วนเกี่ยวข้องกับการโฆษณาชวนเชื่อและหลอกลวง และมีชายอ้างเป็นตำรวจโทรมาบอกว่ามีบัญชีอะไรบ้าง เพื่อแสดงความบริสุทธิ์ และให้โอนเงินมาเพื่อตรวจสอบ เป็นเงิน 1,681,800 บาท จากนั้นไม่สามารถติดต่อ คนร้ายได้ จึงรู้ทันที่ว่าถูกหลอกทำให้สูญทรัพย์สินไปเป็นจำนวนมาก (กองบรรณาธิการ, 2565, วันที่สืบค้น 30 สิงหาคม 2565)

จะเห็นได้ว่า การกระทำความผิดทางออนไลน์ ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่นเป็นอย่างมาก ซึ่ง ภัยเหล่านี้มีมาในหลากหลายรูปแบบปัจจัยประการหนึ่งที่ทำให้ผู้คนกระทำผิดและมีผู้ได้รับผลกระทบตาม คือ ความทันสมัยทางเทคโนโลยีการสื่อสารที่สามารถค้นหาอะไรก็ได้ตามที่ต้องการ เมื่อมีข้อมูลข่าวสารที่ค้นหา มากมายจนบางครั้งผู้ค้นหาไม่ได้ทราบว่า ข่าวที่ได้รับเท็จจริงประการใด ทำให้มีความเข้าใจประเด็นและ ตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ได้ยากเพราะว่ามีข้อมูลมากเกินไป ความแม่นยำในการคาดการณ์ลดลงและส่งผลในแง่ลบ ต่อด้านอารมณ์ ยกตัวอย่าง ข้อมูลที่หามาในเรื่องเดียวกันกลับไม่ตรงกัน หรือบางข่าวที่แชร์กลับกลายเป็นข่าว ลวงเรื่องเหล่านี้เกิดได้ง่ายในยุคดิจิทัลนี้ หรือกรณีความขัดแย้งทางความคิดในปัจจุบันของประเทศไทย ต้นเหตุ

มาจากคนส่วนมากรับรู้ข้อมูลข่าวสารแต่ไม่รู้เท่าทัน เพราะขาดการนำไปพิจารณาก่อนลงใจเชื่อข่าวสารและข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้รับ ก่อให้เกิดความแตกแยกทางความคิด แบ่งพรรคแบ่งพวก แบ่งสี ต่างใช้ความรุนแรงต่อกัน เป็นเหตุให้เกิดความเสียหายเกิดขึ้นต่อประชาชน สังคมและประเทศชาติ เกิดการสูญเสียทั้งชีวิตและเศรษฐกิจ สถานการณ์ข่าวหรือเหตุการณ์บ้านเมืองต่าง ๆ

ดังนั้นการรู้เท่าทันข่าวสารยุคดิจิทัล จึงเป็นสิ่งที่พึงพิจารณาด้วยการไตร่ตรองอย่างมีเหตุผลเพื่อแสวงหาความจริง ในฐานะพุทธศาสนิกชน จึงควรยึดหลักคำสอนและข้อปฏิบัติของพระพุทธศาสนาเพื่อการรู้เท่าทันข้อมูลข่าวสาร การใช้เหตุผลมายืนยัน ซึ่งหลักธรรมที่จะนำมาเป็นแนวทางได้นั้น คือ หลักกาลามสูตรในพระพุทธศาสนา เพื่อพิจารณาว่าข่าวสารใดควรเชื่อและข่าวสารใดไม่ควรเชื่อ ดังจะนำเสนอตามลำดับ

หลักกาลามสูตรในพระพุทธศาสนา

กาลามสูตรในพระพุทธศาสนาเป็นพระสูตรที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัส เพื่อเป็นการตอบคำถาม ทูลถาม ของชาวเกสปุตตนิคม กาลามโคตร (กาลามะ เป็นชื่อของกษัตริย์เกสปุตตนิคม จึงเรียกกันว่า กาลามสูตร) ที่ได้มาเฝ้าพระองค์ เกสปุตติสูตฺร ว่าด้วยกาลามะชาวเกสปุตตนิคม พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอก-ทุก-ติกนิบาต (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, เล่มที่ 9 ข้อ 540 หน้า 238) ขณะจะเสด็จไปยังแคว้นโกศล ถึงเรื่องของการที่มีสมณพราหมณ์หรือศาสดาเจ้าลัทธิพวกหนึ่งที่เดินทางเข้ามา ยังบ้านเกสปุตตนิคม เพื่อประกาศความเชื่อและวาตะของตน แต่ขณะที่ประกาศความเชื่อของตนนั้นกลับพูดดูหมิ่นคำสอนของผู้อื่น หรือพูดเพื่อกดคำสอนของผู้อื่นลง หรือในอีกทางหนึ่งก็คือการวิจารณ์แนวคิดของลัทธิความเชื่ออื่นว่าผิดกล่าวถึงแนวคิดในลัทธิของตนว่าถูก ทำให้การประกาศวาตะเหล่านั้นขาดความน่าเชื่อถือ การกระทำของศาสดาเจ้าลัทธิเหล่านั้นได้ทำให้ชาว กาลามะเกิดความสงสัยว่าคำพูดใดเป็นคำพูดจริงหรือคำพูดใดเป็นเท็จ เป็นเหตุให้พระบรมศาสดาตรัสถึงพระสูตรนี้ เพื่อให้ชาวกาลามะ ได้มีหลักเกณฑ์ที่เหมาะสมในการพิจารณาคำพูดหรือวาตะที่ได้ยินได้ฟังโดยตรงแบ่งการตอบออกเป็น 2 ตอน คือ ตอนแรก พระบรมศาสดาทรงชี้ถึงกลุ่มคนที่อ้างว่าสิ่งนี้คือความรู้ หรือสิ่งนี้ไม่ใช่ความรู้ นั้น มักจะอ้างโดยอาศัยฐานหลักพิจารณาก่อนเชื่อ 10 ประการ คือ 1) มา อนุสสวเนน อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา 2) มา ปรมปราย อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบ ๆ กันมา 3) มา อติกราย อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ 4) มา ปิฎกสมปทาเนน อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์ 5) มา ตกฺกเหตุ อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ (การคิดเอาเอง) 6) มา นยเหตุ อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุমান (คาดคะเนตามหลักเหตุผล) 7) มา อาการปริวิตกเกน อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล 8) มา ทิฏฐินิชฌามกฺขนติยา อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว 9) มา ภพฺพรูปตา อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้ และ 10) มา สมฺโณ โน ครุติ อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือที่ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา ตอนที่สอง ทรงชี้ว่าเมื่อเราได้ฟังการอ้างฐานความรู้ข้างต้นนี้แล้วก็อย่าเพิ่งปลงใจเชื่อ แต่ให้สอบสวนด้วยตนเองดูก่อน ดังที่พระพุทธองค์ตรัสกับชาวกาลามะ ความว่า “เมื่อใดที่ท่านทั้งหลายรู้ด้วยตนเองว่าธรรมเหล่านั้นนี้เป็นอกุศล มีโทษ วิญญูชนติเตียน ยึดถือปฏิบัติแล้วย่อมก่อให้เกิดโทษทุกข์ เมื่อนั้นท่านทั้งหลายก็สมควรที่จะละเว้นธรรมเหล่านั้นเสีย เมื่อใดที่ท่านทั้งหลายรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านั้นเป็นกุศล ปราศจากโทษ วิญญูชนสรรเสริญยึดถือปฏิบัติแล้ว

ย่อมอำนวยประโยชน์สุข เมื่อนั้นท่านทั้งหลายจงถือปฏิบัติธรรมเหล่านั้นเถิด” เกสปุตติสูตร ว่าด้วยกาลามะชาวเกสปุตตนิคม พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอก-ทุก-ติกนิบาต (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, เล่มที่ 9 ข้อ 540 หน้า 238)

นอกจากที่มีการกล่าวถึงกาลามสูตร ไว้ในพระไตรปิฎก ยังมีการกล่าวไว้ในคัมภีร์ เอกสาร งานวิจัย บทความ มีผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงพระสูตรนี้ไว้ อาทิ ยกเหตุการณ์ในสมัยพุทธกาล “การทวาชะได้ทราบกันดังนี้ว่าบรรดาพราหมณ์ทั้งหลาย ไม่มีพราหมณ์แม้สักคนหนึ่งผู้กล่าวอย่างนี้ว่าเรารู้สิ่งนี้ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง ไม่มีใครสักคนหนึ่งซึ่งเป็นอาจารย์ของอาจารย์ตลอด 7 ชั่วโมง อาจารย์ของพราหมณ์ทั้งหลาย ผู้กล่าวอย่างนี้ว่า เรารู้สิ่งนี้ เราเห็นสิ่งนี้ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง แม้ฤๅษีทั้งหลายผู้เป็นบูรพาจารย์ของพราหมณ์ ซึ่งเป็นผู้แต่งมนตร์ เป็นผู้บอกมนตร์ที่พราหมณ์ทั้งหลายในปัจจุบันนี้ใช้ท่องกล่าวตามบทมนตร์เก่าที่ท่านขับไว้แล้วบอกไว้แล้วรวบรวมไว้แล้วกล่าวได้ถูกต้อง ตามที่ท่านได้กล่าวไว้บอกได้ถูกต้อง ตามที่ท่านได้บอกไว้แล้ว แม้ท่านเหล่านั้นก็ไม่ได้กล่าวอย่างนี้ว่า เรารู้สิ่งนี้ เราเห็นสิ่งนี้ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” อคคิวัจจโคตตสูตร ว่าด้วยทรงแสดงเรื่องไฟแก่ปริพาชกชื่อ วัจจโคตร ภิภู 10 ประการ พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, เล่มที่ 9 ข้อ 540 หน้า 238) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ให้ทรงสนะไว้ว่า กาลามสูตร เป็นพระสูตรหนึ่งในคัมภีร์ติกนิบาตอังคุตตรนิกาย พระพุทธเจ้าตรัสสอนชนชาวกาลามะแห่งเกสปุตตนิคมในแคว้นโกศล ไม่ให้เชื่อมโนการใดเหตุผล ตามหลัก ๑๐ ข้อ คือ อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา, ด้วยการถือสืบ ๆ กันมา, ด้วยการเล่าลือ, ด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์, ด้วยตรรก, ด้วยการอนุมาน, ด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล, เพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีของตน, เพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าเชื่อ, เพราะนับถือที่ท่านสมณนี้ เป็นครูของเรา, ต่อเมื่อใด พิจารณาเห็นด้วยปัญญาว่า ธรรมเหล่านั้นเป็นอกุศล เป็นกุศล มีโทษ ไม่มีโทษ เป็นต้นแล้ว จึงควรละหรือถือปฏิบัติตามนั้น (พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม , พิมพ์ครั้งที่ 34, 2559, หน้า 232) พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ให้ทรงสนะถึงกาลามสูตรไว้ว่า ศาสนาพุทธไม่ต้องการให้มีความเชื่อใด ๆ โดยไม่ใช้ปัญญา เป็นศาสนาแห่งเหตุผล โดยก่อนอื่นก็ให้นำมาพิจารณาดูก่อนว่ามีโทษหรือมี ประโยชน์ ถ้าเห็นว่ามีประโยชน์และไม่มีโทษ ก็ให้นำมาทดลองปฏิบัติ ถ้าปฏิบัติแล้วเกิดผลจริงจึงค่อยปลงใจเชื่อรับเอามาปฏิบัติให้ยิ่ง ๆ ขึ้นต่อไป (ฟ้าสาบทางการชุดเพชร, 2551, หน้า 10) รวมถึง ธรรมรักษา ให้ทรงสนะถึงกาลามสูตรว่า เป็นวิธีปฏิบัติต่อสิ่งที่ตนสงสัย หรือหลักความเชื่อ ๑๐ ประการ เป็นหลักตัดสินเมื่อใดสอบสวนจนรู้ได้ด้วยตนเอง ว่าธรรมเหล่านั้นเป็นอกุศลหรือมีโทษเมื่อนั้นพึงละเสีย และเมื่อใดสอบสวนจนรู้ได้ด้วยตนเอง ว่าธรรมเหล่านั้นเป็นกุศลหรือไม่มีโทษ เมื่อนั้นพึงถือปฏิบัติ ดังนั้น พระสูตรนี้ท่านมิได้ห้ามมิให้เชื่อ แต่ให้เชื่อด้วยมีปัญญาประกอบด้วย มิฉะนั้นความเชื่อต่าง ๆ จะไม่พ้น “ความมโนการ” และไม่พึงแปลความเลยเถิดไปว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนไม่ให้เชื่อสิ่งเหล่านี้ และให้เชื่อสิ่งอื่นนอกจากนี้ แต่พึงเข้าใจว่า แม้แต่สิ่งเหล่านี้ซึ่งบางอย่างก็เลือกเอามาแล้วว่า เป็นสิ่งที่น่าเชื่อถือที่สุด ท่านก็ยังเตือนไม่ให้ปลงใจเชื่อ ไม่ให้ด่วนเชื่อไม่ให้ถือเป็นเครื่องตัดสินเด็ดขาด ยังอาจผิดพลาดได้ ต้องใช้ปัญญาคิดพิจารณาให้ถี่ถ้วน (ธรรมรักษา, 2553, หน้า 145)

จากข้อมูลข้างต้น สรุปได้ว่ากาลามสูตร เป็นหลักธรรมนี้จึงเป็นต้นทางแห่งกระบวนการทางปัญญาที่ใช้ไตร่ตรองประเมินข้อมูลข่าวสาร ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับเนื้อหากาลามสูตร ที่เป็นหลักพิจารณาก่อนปลงใจ เชื่อทั้ง ๑๐ ข้อนี้ พระพุทธเจ้าทรงแนะถึงสิ่งที่ควรมีต่อแหล่งความรู้ ที่เป็นความรู้เชิงประจักษ์ ความรู้ตามแนวตรรกะ ความรู้ที่ได้รับผ่านศรัทธาทั้งหลายว่าอย่าปลงใจเชื่อในทันทีแต่ก็มีได้ทรงสอนให้ไม่เชื่ออะไรเลย เพียงแต่ให้รับเข้ามาไว้แล้วตรวจสอบด้วยตนเองก่อนตัดสินใจที่จะละเว้น หรือใช้เป็นแนวปฏิบัติให้เกิดกุศล แก่กุลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและสังคม สืบไป ซึ่งจะกล่าวถึงในลำดับต่อไป

การรู้เท่าทันข่าวสารยุคดิจิทัลตามหลักกาลามสูตร

กาลามสูตรนี้ เป็นพระสูตรที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จัก มีการนำมาใช้อ้างอิงหรือกล่าวถึงอย่างกว้างขวางทั้งในวงการพระพุทธศาสนาและในวงการวิชาการอื่น ๆ จึงนับว่าเป็นหลักธรรมและหลักปฏิบัติที่น่าสนใจ ผู้เขียนต้องการศึกษาค้นคว้าวิธีที่เราจะเลือกรับหรือการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ด้วยการนำพุทธวิธี โดยใช้หลักกาลามสูตรในพระพุทธศาสนา 10 ประการ มาเป็นหลักการรู้เท่าทันข่าวสารในยุคดิจิทัล เพื่อให้ผู้รับรู้ข่าวสารสามารถนำไปพิจารณาก่อนเชื่อข้อมูลและข่าวสารต่าง ๆ ที่ได้รับ และปลงใจเชื่อในข้อมูลข่าวสารเหล่านั้นอย่างไร โดยให้นำมาพิจารณาให้ชัดเจนก่อนว่ามีโทษหรือมี ประโยชน์ จึงนับได้ว่าเป็นการรู้เท่าทันข่าวสารที่ต้องเผชิญในยุคสื่อดิจิทัล เป็นแนวทางให้เกิดการพิจารณาให้ประจักษ์แจ้งด้วยปัญญาก่อนเชื่อ และเกิดปัญญานำไปสู่ความเชื่อและรู้เท่าทันข่าวสารอย่างถูกต้อง ต่อไป อันเกิดประโยชน์ต่อทั้งตนเองและสังคม ดังจะนำเสนอตามลำดับ ดังนี้

1) การรู้เท่าทันข่าวสารยุคดิจิทัลในการดำเนินชีวิตระดับบุคคล

การรู้เท่าทันข่าวสารยุคดิจิทัลตามหลักกาลามสูตรในพระพุทธศาสนา สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้ ซึ่งมีการนำมาใช้อ้างอิงในหลายวาระ ด้วยเราไม่สามารถขวางกั้นในกระบวนการส่งและรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ระหว่างผู้ส่งกับผู้รับได้ ซึ่งสภาวะการณ์นี้ย่อมก่อให้เกิดผลทั้งที่เป็นคุณและเป็นโทษได้ทั้งสองด้าน เช่น บุคคลที่ยึดมั่นในอิสรภาพคิดว่ารับรู้หรือจะกระทำสิ่งใด ก็ได้ ซึ่งการกระทำสิ่งใดโดยไม่พิจารณาและขาดการไตร่ตรอง ไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นย่อมสร้างปัญหาขึ้นต่อไป แม้กระทั่งค่านิยมการคบเพื่อนต่างเพศที่เป็นไปอย่างใกล้ชิดสนิทสนม จนขาดการระมัดระวังปัญหาเพศสัมพันธ์ ซึ่งจะนำไปสู่ปัญหาทางสังคมอีกหลาย ๆ ด้าน หรือจากปัญหาของการที่บุคคลซึ่งนิยมค้นคว้าหาความรู้หรือรับรู้สิ่งต่าง ๆ โดยขาดการพิจารณาอย่างถี่ถ้วน ขาดการใช้ปัญญาพิจารณาในสิ่งที่ได้รับรู้ ขาดการตรวจสอบในสิ่งที่ได้ยินได้ฟังหรือได้พบเห็นมาให้ชัดเจนก่อน จนนำมาซึ่งความเข้าใจผิดและอาจจะทำให้เกิดความเสียหายสร้างความเดือดร้อนได้ อาทิ กรณีมีหญิงใช้โซเชียลมีเดีย หลอกลวงชายหนุ่มให้เข้าใจผิด สร้างหน้าโปรไฟล์เฟซบุ๊กปลอม เป็นหญิงสาวหน้าตาดี แต่ไม่เคยพบหน้ากัน ตลอดระยะเวลาฝ่ายหญิง ทำตัวให้น่าสงสาร ทั้งหลอกว่า มีพ่อแม่ที่ล้มป่วยเป็นโรคมะเร็ง ถูกจับเป็นคดีความ และอีกมากมาย ล้วนสร้างเรื่องหลอกให้ฝ่ายชายหลงเชื่อ ด้วยการส่งภาพบุคคลอื่น และพบปะพูดคุยในเชิงซู้สาว กระทั่งหลงเชื่อ จึงถูกหลอกลวงให้โอนเงินสูงกว่า เจ็ดแสนบาท (กองบรรณาธิการ, 2565, <https://www.thairath.co.th/news>, [สืบค้นเมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2565],)

หากฝ่ายชายใช้หลักกาลามสูตรพิจารณา เมื่อรับข้อมูลจากหญิงสาวแล้ว ต้องพิจารณาความน่าเชื่อถือ ด้วยหลักข้อ 1 และ ข้อ 2 คือฟังตามกันมา แล้วก็ว่าตามกัน เสียงเล่าลือ ถือตำรา พิจารณาความสมเหตุสมผล ด้วยหลักข้อ 5 ถึง ข้อ 6 คือ คิดเอาเอง คาคคเน รวมถึงแค้นมองเห็นรูปลักษณะท่าทาง แล้วจะมีความน่าเชื่อถือ ด้วยหลักข้อ 9 ข้อ 10 คือรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้ จึงมีความน่าเชื่อถือ การใช้หลักกาลามสูตรมาเป็นเกณฑ์ โดยให้นำมาพิจารณาให้ชัดเจนก่อนว่ามีโทษหรือมี ประโยชน์ ถ้าเห็นว่ามิประโยชน์และไม่มีโทษ ก็ให้นำมาทดลองปฏิบัติ ถ้าปฏิบัติแล้วเกิดผลจริงจึงค่อยปลงใจเชื่อรับเอามาปฏิบัติ ซึ่งเป็นหลักการรู้เท่าทันข่าวสารในยุคดิจิทัล จะสามารถนำข้อมูลไปพิจารณาก่อนเชื่อข้อมูลและข่าวสารที่ได้รับจากฝ่ายหญิง และปลงใจเชื่อในข้อมูลข่าวสารเหล่านั้น เพื่อเป็นแนวทางให้เกิดการพิจารณาให้ประจักษ์แจ้งด้วยปัญญาก่อนเชื่อ และเกิดปัญญานำไปสู่ความเชื่อและรู้เท่าทันข่าวสารอย่างถูกต้อง ก็จะไม่เกิดเหตุการณ์เช่นนี้

ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงการนำหลักกาลามสูตรในพระพุทธศาสนา มาใช้ในการดำเนินชีวิต จึงหมายถึง การที่เราควรส่งเสริมให้เกิดการใช้หลักนี้ในทุกๆ ทาง ทุกๆ ระดับ เช่น การสร้างนิสัยให้บุคคลมีความเป็นนักสงสัย มีคุณลักษณะของการคิดเชิงเหตุผล มีการพัฒนาอย่างเป็นขั้นเป็นตอน เพิ่มเรื่องการใช้ปัญญาในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ อย่างรอบคอบ และทำจนเป็นลักษณะนิสัย และเมื่อบุคคลได้ปรับตนจนมีคุณลักษณะดังนี้แล้ว ก็ย่อมจะส่งผลให้เป็นบุคคลที่มีเหตุ มีผล มีความรู้ถูก เห็นถูก เข้าใจถูกและปฏิบัติถูกต้องมากขึ้นได้ด้วย อันอาจมีผลเชื่อมโยงต่อไปถึงการพัฒนาระดับสังคมต่อไป

2) การรู้เท่าทันข่าวสารยุคดิจิทัลสู่การดำเนินชีวิตระดับสังคม

การรู้เท่าทันข่าวสารยุคดิจิทัลตามหลักกาลามสูตรในพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ฝึกหัดใช้ชัดเจนกับบุคคลให้เป็นผู้ที่รู้จักใช้เหตุผล ไม่เชื่อในสิ่งที่ปราศจากการค้นคว้าหาคำตอบที่แน่นอนขึ้นได้แล้ว ในวงเล็ก ๆ ก็ย่อมส่งผลให้บุคคลนั้นเป็นผู้ที่หนักแน่น สามารถยึดถือเอาหลักการที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า และการพิจารณาอย่างถี่ถ้วนนั้น เป็นเกณฑ์ในการดำเนินชีวิตได้ต่อไป คุณลักษณะที่เกิดขึ้นเมื่อก้าวออกไปยังสังคม ก็คือการเป็นผู้ที่ศึกษาที่แท้จริง เป็นผู้สะสมความรู้ที่แท้จริง เนื่องจากได้สั่งสมคุณลักษณะของการค้นคว้า การเป็นนักสอบสวนทวนความมาอย่างต่อเนื่องแล้ว ซึ่งหากจำนวนของผู้ตนเองตามที่กล่าวมานี้มีมากขึ้นแล้ว เท่ากับว่าสังคมได้เพิ่มจำนวนของผู้รู้ หรือเพิ่มฐานของความรู้ให้กว้างขวางขึ้นด้วยในเวลาเดียวกัน ทั้งนี้เพราะในด้านหนึ่งแม้ว่า หลักกาลามสูตรในพระพุทธศาสนา นี้ คล้ายจะแสดงจุดยืนของการไม่ให้ยึดถือหรือเชื่อในฐานข้อมูลหรือแหล่งความรู้ เพราะการอ้างลอย ๆ อย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม แต่หลักกาลามสูตรในพระพุทธศาสนา ก็ได้ปฏิเสธว่า หากบุคคลใด ๆ หรือสังคมใด ๆ ได้สอบสวนความรู้ หรือพิจารณาฐานข้อมูลความรู้ได้อย่างใดอย่างหนึ่งจนเห็นประจักษ์ในเรื่องที่สงสัยให้ชัดเจนแล้ว ความรู้นั้นก็เป็นอันว่าถูกต้องและสมควรเชื่อถือได้ต่อไป

หนึ่งในสังคมไทย ให้ความสำคัญในการรับรู้สิ่งต่างๆ ขณะเดียวกันก็เป็นสังคมที่อ่อนไหวต่อกระแสใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา ในทางกลับกันสังคมไทยก็ได้ยินยอมในการค้นคว้าหาความรู้ การสร้างความรู้ที่เชื่อถือได้และเป็นระบบ ทำให้สังคมไทย มีลักษณะที่ตื่นตัวและขาดความเป็นตัวของตัวเองอย่างชัดเจน หากมีข้อมูลใดที่เข้ามากระทบ ทั้งที่เป็นจริงและไม่เป็นจริง ก็มักมีผลทำให้สังคมไทยมักกระพือขึ้นลงอยู่ตลอดเวลา

และเสี่ยงต่อการที่สังคมจะเกิดความแตกแยกทางความคิดหรือสับสนเป็นอย่างสูง ดังที่ได้ปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน อาทิ บทความ “ผูกนิพพานโลกีย์” มินัยถึงความหลุดพ้น ปนประหว่างโลกกับธรรม ได้แนวมาจากนิยายพุทธตันตระ นิกายนี้มีหลักว่า ตัณหาต้องดับด้วยตัณหา มนุษย์มีราคะ โทสะ และโมหะ คือกิเลส ถ้าต้องการดับกิเลสต้องประพฤติดังนั้น จนเบื่อหน่ายไปเอง เป็นหลักที่ค้านกับ นิพพาน ในพุทธศาสนาที่หมายถึง มรรคาแห่งความหลุดพ้น โดยผู้เขียนผูกนิพพานโลกีย์ หวังอานิสงส์ในการสืบสกุล ตั้งใจสื่อความหมายถึงความสุขที่เกิดจากรสชาติกาม ที่ใช้สำนวนว่าสวรรค์ชั้นเจ็ด สะท้อนทัศนคติ ความคิด เนื้อหาทางศาสนาอีกแนวทางหนึ่ง ซึ่งถ้ามีผู้ไม่เข้าใจอาจเกิดเป็นมุมมองขัดแย้งกันทางศาสนาได้ (กิเลน ประลองเชิง, 18 ตุลาคม 2562, หน้า 3)

ถ้าผู้อ่านบทความใช้หลักกาลามสูตรมาเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล ด้วยหลักข้อ ๑ ถึง ข้อ ๔ คือฟังตาม ๆ กันมา ว่าตามกัน เสียงเล่าลือ ถือตำรา พิจารณาความสมเหตุสมผล อ่านข้อมูลให้ครบถ้วน ไม่อ่านแค่พาดหัวข่าว ด้วยหลักข้อ ๕ ถึง ข้อ ๙ คือ คิดเอาเอง คาคะเน คิดตรองตามแนวเหตุผล เข้ากับทฤษฎี หรือมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้ พิจารณาผู้ให้ข้อมูลข่าวสารมีความน่าเชื่อถือ ด้วยหลักข้อ ๑๐ คือผู้นั้นน่าเชื่อถือ โดยให้นำมาพิจารณาให้ชัดเจนก่อนว่ามีโทษหรือมี ประโยชน์ จึงจะเป็นการรู้เท่าทันข่าวสารที่ต้องเผชิญในยุคสื่อดิจิทัล

ดังนั้นการหันมาให้ความสำคัญเรื่องการนำหลักกาลามสูตรในพระพุทธศาสนา มาใช้ในระดับต่าง ๆ ของสังคมจึงเป็นสิ่งที่ควรทำ เพราะแนวทางนี้ล้วนได้รับการรับรองจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเอง โดยเฉพาะท้ายที่สุดแล้วหากนำหลักกาลามสูตรในพระพุทธศาสนา มาใช้ไปอย่างกว้างขวางแล้ว สังคมที่เคยมีลักษณะอ่อนไหวเพราะขาดความเชื่อมั่นในตนเองก็จะกลับเป็นสังคมที่มีความเข้มแข็ง และไม่ผุพังเพราะผลร้าย จากการเชื่อที่ไร้เหตุผลอีกต่อไป

3) การรู้เท่าทันข่าวสารยุคดิจิทัล แก้ปัญหาความแตกแยกกันทางความคิด

การรู้เท่าทันข่าวสารยุคดิจิทัลตามหลักกาลามสูตรในพระพุทธศาสนา สามารถแก้ปัญหาสังคมไทย ที่ประสบกับปัญหาความแตกแยกกันทางความคิด และความไม่ลงรอยกัน โดยมีสาเหตุมาจากการขาดการไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล เชื่อถือข่าวสารโดยที่ไม่ได้ผ่านการคัดกรองก่อน ดังเช่น กรณีความขัดแย้งในสังคมไทย เรื่องของชนชั้น เป็นแค่เรื่อง “ผิด” กับ “ถูก” เป็นการกล่าวถึงความขัดแย้งระหว่าง “ชนชั้นนำเก่า” กับ “กลุ่มทุนใหม่ที่เข้ามาสู่การเมือง” ในสังคมไทย (สุรวิชัย วีรจรรณ, 23 มิถุนายน 2560, หน้า 2) หรือกรณีคนรุ่นใหม่กับประชาธิปไตยใหม่ ว่าด้วยเรื่องคนรุ่นใหม่ที่พัฒนาประชาธิปไตยของไทยให้ดีขึ้นในแนวทางยุคใหม่ที่ต่างจากนักการเมืองรุ่นเก่า (ทวี สุรฤทธิกุล, 12 ตุลาคม 2562, หน้า 5) จึงส่งผลให้ขาดความเชื่อถือเชื่อใจซึ่งกันและกัน ซึ่งปัญหาดังกล่าวได้ขยายวงกว้างออกไปอย่างมาก ผู้เขียนเห็นว่า แนวทางการประยุกต์ใช้หลักกาลามสูตรเพื่อลดความแตกแยกทางความคิดนั้น สามารถทำได้โดยเพิ่มเรื่องการใช้วิจารณญาณในการพิจารณาสิ่งต่างๆ อย่างรอบคอบ และทำจนเป็นลักษณะนิสัย และเมื่อบุคคลได้ปรับตัวจนมีคุณลักษณะดังนี้แล้วก็จะส่งผลให้เป็นบุคคลที่มีเหตุ มีผล มีความรู้ถูก เห็นถูก เข้าใจถูกและปฏิบัติถูกต้องมากขึ้นได้ด้วย และการสร้าง

นิสัยให้ปัจเจกบุคคลมีความเป็นนักสงสัย มีคุณลักษณะของการคิดเชิงเหตุผล มีการพัฒนาอย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดยเพิ่มฐานของความรู้ให้กว้างขวางขึ้นด้วย

4) การรู้เท่าทันข่าวสารยุคดิจิทัล สร้างสังคมให้มีการรักษาองค์ความรู้

การรู้เท่าทันข่าวสารยุคดิจิทัลตามหลักกาลามสูตรในพระพุทธศาสนา เป็นการสร้างสังคมให้มีการรักษาองค์ความรู้ เนื่องจากสังคมไทยยังเป็นสังคมที่ขาดการรักษาองค์ความรู้ ไม่ได้เป็นสังคมแห่งการศึกษาและพัฒนาปัญญาอย่างจริงจัง แต่เน้นความสนุกและความสะดวกสบายเป็นสำคัญ สังเกตได้จากการที่คนในสังคมไม่ได้ใส่ใจเรื่องความเป็นมาของชนชาติไทยอย่างจริงจัง ทอดทิ้งเรื่องราวที่บันทึกไว้ ในหลักศิลาจารึกไว้อย่างคลุมเครือ หาข้อยุติที่แน่นอนไม่ได้ รวมทั้ง ความรู้ในสมัยโบราณหลายอย่างได้ถูกทอดทิ้งให้เลือนหายไปโดยปราศจากการสืบเสาะฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ ซึ่งข้อด้อยเหล่านี้ทำให้สังคมของเรากลายเป็นสังคมที่ขาดแคลนทายาทของสังคมที่มีคุณลักษณะของความเชื่อมั่นในตนเอง มีความรู้ลึก รู้รอบ รู้กว้าง รู้ไกล และนิยมตัดสินสิ่งต่าง ๆ จากความรู้แทนความเชื่อในจำนวนที่มากพอในยุครัตนโกสินทร์ ที่ก้าวหน้าทางวัตถุไปไกลมาก โดยเฉพาะทางเทคโนโลยี แนวทางการประยุกต์ใช้หลักกาลามสูตรเพื่อลดความแตกแยกทางความคิดเห็น สามารถทำได้โดยการฝึกหัดขัดเกลาบุคคลให้เป็นผู้ที่รู้จักใช้เหตุผล ไม่เชื่อในสิ่งที่ปราศจากการข้อมูลข่าวสารที่แท้จริง รู้จักค้นคว้าให้หาคำตอบที่แน่นอนขึ้นได้แล้ว ใช้ปัญญาพิจารณาให้ถี่ถ้วน ก็ย่อมส่งผลให้บุคคลนั้นเป็นผู้ที่หนักแน่นเป็นผู้มีเหตุผลตัดสินความเชื่อในสังคม และให้เป็นผู้ที่ศึกษาความรู้ที่แท้จริง เป็นผู้สะสมความรู้ที่แท้จริง เนื่องจากได้ส่งสมคุณลักษณะของการค้นคว้า เป็นนักสอบสวนทวนความมาอย่างต่อเนื่องแล้ว สามารถยึดถือเอาหลักการที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า และการพิจารณาอย่างถี่ถ้วนนั้น เป็นเกณฑ์ในการดำเนินชีวิตได้ต่อไป เกิดเป็นคุณลักษณะที่เมื่อก้าวออกไปยังสังคม ก็คือการ เพิ่มจำนวนของผู้เป็นนักสังเคราะห์ สอบสวนทวนตนเองตามที่กล่าวมานี้มากขึ้นแล้ว เท่ากับว่าสังคมได้เพิ่มจำนวนของผู้รู้ หรือเพิ่มฐานของความรู้เป็นการรักษาองค์ความรู้ในสังคมได้กว้างขวางขึ้น อันเกิดจากการรู้เท่าทันข้อมูลข่าวสารที่ได้รับมา แล้วปฏิบัติตามหลักกาลามสูตรในพระพุทธศาสนา

5) การรู้เท่าทันข่าวสารยุคดิจิทัล เพื่อการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้

การรู้เท่าทันข่าวสารยุคดิจิทัลตามหลักกาลามสูตรในพระพุทธศาสนา เป็นการพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยส่งเสริมให้คนมีคุณลักษณะของการรักในความรู้ ทั้งนี้ คนในสังคมส่วนหนึ่งที่อาจรู้จักกาลามสูตรในลักษณะของการท่องจำได้ว่ามีเนื้อหาอย่างไรเท่านั้น ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งไร้ความหมายเหมือนกับนกที่จับกิ่งของต้นไม้ที่มีผลเต็มต้นแล้วร้องว่า ของเราก็คือ ๑ ผู้เขียนเห็นว่า การบุกเบิกสร้างคุณค่าให้กับองค์ความรู้ที่มีอยู่ในสังคมปัจจุบันนั้น เป็นสิ่งที่ควรกระทำก่อนเรื่องอื่นใด และควรดำเนินควบคู่ไปกับความพยายามเปลี่ยนแปลงสังคมฐานความเชื่อให้กลายเป็นสังคมฐานความรู้ เช่น การฝึกหัดขัดเกลาให้สมาชิกของสังคมมีนิสัย รักการอ่าน การค้นคว้า การสอบถามข้อมูล การให้รางวัลหรือเสริมแรงทางบวกแก่สมาชิกที่ปฏิบัติตามแนวทางนี้อย่างต่อเนื่อง มีการประชาสัมพันธ์เรื่องคุณค่าของการอ่าน การฟัง การคิด การเรียนรู้ ให้มากยิ่งขึ้นกว่าการส่งเสริมให้สังคมนิยมเสพละครหลังข่าว เสพเกมโชว์ เสพรายการวาไรตี้ เสพสื่อลามก ออนไลน์กันอย่างแพร่หลาย โดยใช้หลักกาลามสูตรมาเป็นเกณฑ์ ทั้ง ๑๐ ข้อ โดยให้นำมาพิจารณาให้ชัดเจนก่อนว่ามี

โทษหรือมี ประโยชน์ ถ้าเห็นว่ามีประโยชน์และไม่มีโทษ ก็ให้นำมาทดลองปฏิบัติ ถ้าปฏิบัติแล้วเกิดผลจริงจึงค่อยปลงใจเชื่อรับเอามาปฏิบัติให้อย่าง ๑ ขึ้นต่อไป จึงนับได้ว่าเป็นการรู้เท่าทันข่าวสารที่ต้องเผชิญในยุคสื่อดิจิทัล หากทำได้เช่นนี้ สังคมไทยก็จะได้รับการพัฒนา ไม่เป็นสังคมที่อ่อนไหวต่อข้อมูลข่าวสารกระแสใหม่ ๆ ตลอดเวลา และรู้เท่าทันข่าวสารที่ได้รับมาด้วยการใช้ปัญญาพิจารณา

6) การรู้เท่าทันข่าวสารยุคดิจิทัล เป็นการสร้างสังคมแห่งปัญญา

การรู้เท่าทันข่าวสารยุคดิจิทัลตามหลักกาลามสูตรในพระพุทธศาสนา เป็นการสร้างสังคมแห่งปัญญา ด้วยสังคมไทยเป็นสังคมที่มีฐานความเชื่อมากกว่าการเป็นสังคมแห่งปัญญา ซึ่งมีสาเหตุมาจาก คนไทยรักความสนุกและความสะดวกสบาย ดังนั้น เพื่อให้การศึกษาค้นคว้าวิจัยต่าง ๆ ทั้งในเรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และเรื่องอื่น ๆ ไม่กลายเป็นเพียงตัวอักษรที่ไม่เคยได้รับการพิจารณาตั้งที่เป็นมาอย่างต่อเนื่อง การใช้หลักกาลามสูตรมาเป็นเกณฑ์ โดยให้นำมาพิจารณาให้ชัดเจนก่อนว่ามีโทษหรือมี ประโยชน์ ถ้าเห็นว่ามีประโยชน์และไม่มีโทษ ก็ให้นำมาทดลองปฏิบัติ ถ้าปฏิบัติแล้วเกิดผลจริงจึงค่อยปลงใจเชื่อรับเอามาปฏิบัติต่อไป จึงนับได้ว่าเป็นการรู้เท่าทันข่าวสารที่ต้องเผชิญในยุคสื่อดิจิทัล ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า เมื่อเรารู้เท่าทันข่าวสารที่ได้รับมาแล้ว ควรนำประเด็นของการศึกษาความรู้ แต่ละประเด็นมาขยายความต่อไปให้เกิดประโยชน์อย่างจริงจัง และเป็นรูปธรรม หากทางส่งเสริมให้เกิดประโยชน์ที่จับต้องได้ แทนการถูกเก็บไว้เป็นประวัติศาสตร์ของการศึกษาเพียงอย่างเดียว เพราะมวลความรู้ทั้งหลายนั้น โดยแท้จริงแล้วจำเป็นต้องถูกส่งทอดจากรุ่นสู่รุ่นอยู่เสมอ เพื่อให้คนรุ่นหลัง ๆ ได้รู้คุณค่าและใช้ประโยชน์จากความรู้ที่ได้รับส่งทอดมานั้นอย่างเต็มที่ ซึ่งเป็นการสร้างสังคมแห่งปัญญา อันเป็นผลมาจากการรู้เท่าทันข่าวสารยุคดิจิทัลตามหลักกาลามสูตรในพระพุทธศาสนา

ผลจากการรู้เท่าทันข่าวสารยุคดิจิทัลตามหลักกาลามสูตรในพระพุทธศาสนาที่กล่าวข้างต้นนั้น หลักกาลามสูตรในพระพุทธศาสนา สามารถประยุกต์ใช้ในสังคมไทย เพื่อการพิจารณาข้อมูล ข่าวสาร คำพูด ที่ได้รับ ได้ยิน ได้ฟัง อันจะส่งผลให้สมาชิกในสังคมมีภูมิคุ้มกันด้านการใช้ปัญญาในการพิจารณาเพิ่มขึ้น หากมีการดำเนินการกันอย่างต่อเนื่องจริงจัง ในที่สุดแล้วสังคมไทยก็จะเป็นสังคมที่เข้มแข็งด้วยความรู้ความเข้าใจ เป็นสังคมใช้ปัญญาในการพิจารณา ไม่ด่วนสรุปและปลงใจเชื่อเพราะข้อมูลข่าวสารนั้นถูกอ้างว่ามีเหตุที่ควรเชื่อ อันเนื่องมาจากผลจากการรู้เท่าทันข่าวสารยุคดิจิทัลตามหลักกาลามสูตรในพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้เขียนเชื่อว่าแนวทางดังกล่าวข้างต้น จะสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งปัญญาที่น่าอยู่และมีความเข้มแข็งมากที่สุดสังคมหนึ่งต่อไป

ทั้งนี้ จากการที่ผู้เขียนได้เสนอวิธีที่เราจะเลือกรับหรือการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ด้วยการนำพุทธวิธี โดยใช้หลักกาลามสูตรในพระพุทธศาสนา 10 ประการ มาเป็นหลักการรู้เท่าทันข่าวสารในยุคดิจิทัล เพื่อให้ผู้รับข่าวสารสามารถนำไปพิจารณาก่อนเชื่อข้อมูลและข่าวสารต่าง ๆ ที่ได้รับ และปลงใจเชื่อในข้อมูลข่าวสารเหล่านั้นอย่างไร เพื่อเป็นแนวทางให้เกิดการพิจารณาให้ประจักษ์แจ้งด้วยปัญญาก่อนเชื่อ และเกิดปัญญานำไปสู่ความเชื่อและรู้เท่าทันข่าวสารอย่างถูกต้อง การใช้หลักกาลามสูตรมาเป็นเกณฑ์ โดยให้นำมาพิจารณาให้ชัดเจนก่อนว่ามีโทษหรือมี ประโยชน์ ถ้าเห็นว่ามีประโยชน์และไม่มีโทษ ก็ให้นำมาทดลองปฏิบัติ ถ้าปฏิบัติ

แล้วเกิดผลจริงจึงค่อยปลงใจเชื่อรับเอามาปฏิบัติให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นต่อไป จึงนับได้ว่าเป็นการรู้เท่าทันข่าวสารที่ต้องเผชิญในยุคสื่อดิจิทัล เพื่อให้เห็นผลเป็นเชิงประจักษ์ และสามารถนำไปสู่การได้องค์ความรู้ที่แตกต่าง ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้เป็นแผนภูมิองค์ความรู้ ดังนี้

แผนภูมิการรู้เท่าทันข่าวสารยุคดิจิทัล : ที่มาของภาพ โดยผู้เขียน

บทสรุป

การรู้เท่าทันข่าวสารยุคดิจิทัลตามหลักกาลามสูตรในพระพุทธศาสนา สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารยุคดิจิทัล เพื่อให้บุคคลมีความละเอียดรอบคอบ รู้จักการใช้ปัญญาในการพิจารณาสิ่งที่ได้รับรู้มา ตรวจสอบในสิ่งที่ได้ยิน ได้ฟัง หรือได้พบเห็นมาให้ชัดเจนก่อน จากการติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนข้อมูลต่าง ๆ เพื่อแลกเปลี่ยน ความคิด ทักษะคติ ในระบบออนไลน์ ผ่านแพลตฟอร์มมีเดียต่าง ๆ อาทิ เฟซบุ๊ก, ยูทูบ, ไลน์, ทวิตเตอร์, อินสตาแกรม โดยไม่ด่วนสรุป แต่ควรใช้ปัญญาในการพิจารณาประเมินแหล่งข้อมูลข่าวสารยุคดิจิทัล เป็นวิธีที่เราจะเลือกรับหรือการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ด้วยการนำพุทธวิธี โดยใช้หลักกาลามสูตร ๑๐ ประการ ในการพิจารณาความน่าเชื่อถือแหล่งข้อมูล ด้วยหลักข้อ ๑ ถึง ข้อ ๔ คือฟังตาม ๆ กันมา ว่าตามกัน เสียงเล่าลือ ถ้อยคำร่ำ พิจารณาความสมเหตุสมผล อ่านหรือรับฟังข้อมูลข่าวสารให้ละเอียดครบถ้วน ด้วยหลักข้อ ๕ ถึง ข้อ ๙ คือ คิดเอาเอง คัดคะเน คิดตรองตามแนวเหตุผล เข้ากับทฤษฎี หรือมองเพียงรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้ พิจารณาผู้ให้ข้อมูลข่าวสารมีความน่าเชื่อถือ ด้วยหลักข้อ ๑๐ คือผู้นั้นน่าเชื่อถือหรือเห็นว่าเป็นครูของเรา จากนั้นนำมาพิจารณาให้ชัดเจนก่อนว่ามีโทษหรือมีประโยชน์ แล้วจึงนำไปส่งต่อหรือปฏิบัติ อันจะนำไปสู่ การดำเนินชีวิตระดับบุคคล การดำเนินชีวิตระดับสังคม การแก้ปัญหาความแตกแยกกันทางความคิด การสร้างสังคมให้มีการรักษาองค์ความรู้ การพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ และเป็นการสร้างสังคมแห่งปัญญา เพื่อเป็นแนวทางให้เกิดการพิจารณาให้ประจักษ์แจ้งด้วยปัญญาก่อนเชื่อ และเกิดปัญญานำไปสู่ความเชื่อและรู้เท่าทันข่าวสารยุคดิจิทัลได้อย่างถูกต้อง ซึ่งจะเป็นผลดีต่อตนเองและนำสู่สังคมสงบสุขต่อไป

เอกสารอ้างอิง

1. หนังสือ

กองบังคับการปราบปรามการกระทำผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยี, (2565) เอกสารการประชาสัมพันธ์ สถิติคดีอาญาของการกระทำผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยีประจำปี พ.ศ.2564. กรุงเทพมหานคร: กองบัญชาการตำรวจสอบสวนกลาง สำนักงานตำรวจแห่งชาติ.

ณัฐพล ไยไพโรจน์, (2559). แนวคิดและกรณีศึกษาความรู้ด้านการตลาดดิจิทัล. นนทบุรี: บริษัท ไอดีซี พรีเมียร์ จำกัด.

ธรรมรักษา. (2553). พระไตรปิฎก ฉบับดับทุกข์. ราชบุรี: เมืองราชการพิมพ์.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). (2551). ฟังสางทางการชุดเพชร. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2547). พระไตรปิฎก สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2559). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 34. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

โอภาส เอี่ยมสิริวงศ์. (2561). วิทยาการคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ซี เอ็ดดูเคชั่น จำกัด (มหาชน).

3. จากบทความในหนังสือพิมพ์

กิเลน ประลองเชิง, (18 ตุลาคม 2562). ผูกนิพพานโลกีย์. ไทยรัฐ. หน้า 3.

ทวี สุรฤทธิกุล, (12 ตุลาคม 2562): คนขอยสวณพล. โพสต์ทูเดย์. หน้า 5.

สุรวิชัย วีระจรรณ. (23 มิถุนายน 2560). หนึ่งความคิด. ผู้จัดการ. หน้า 2.

5. สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กองบรรณาธิการ, (2565). [ออนไลน์]. หนุ่มใหญ่เช่าแท็กซี่ถูกรถแท็กซี่แก๊งคอลเซ็นเตอร์ ช่มชู้หลอกให้โอนเงิน 4 ล้านบาท. [สืบค้นเมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2565] จาก <https://www.thairath.co.th/news>.

กองบรรณาธิการ, (2565). [ออนไลน์]. อาจารย์เกษียณหลงกลแก๊งคอลเซ็นเตอร์ สูญเงินไป 1.6 ล้าน. [สืบค้นเมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2565]. จาก <https://www.bangkokbiznews.com/news>.

กองบรรณาธิการ, (2565). [ออนไลน์]. โดนสาวหลอกเจ็ดแสน แฉความจริงแล้ว เงินเก็บหมดเกลี้ยง. [สืบค้นเมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2565]. จาก <https://www.thairath.co.th/news>.